

Az alternatív média változó hatásköre és szerepe a törökországi önkényuralmi narratívákkal szemben

Somlyai Özge

Eötvös Loránd Tudományegyetem

E tanulmány azt vizsgálja, hogy a Recep Tayyip Erdoğan vezette Igazság és Fejlődés Pártja (AKP) alatt miként intézményesült a félelemkeltés a törökországi médiában, hogyan tanúsítottak a hivatásos újságírók által működtetett alternatív hírportálok – a Bianet, a Medyascope és a T24 – rezilienciát a rezsim autoriter narratíváival szemben, és miként alakította az AKP a fősodró médiát propagandaeszközzé. Az említett hírportálok újságíróival, valamint kommunikáció- és politikatudományi kutatókkal készített félig strukturált interjúkra támaszkodva feltárja az alternatív török hírmédia szélesedő mozgásterét. Míg a Medyascope és a T24 ma már az „új fősodró médiát” alakító úttörő szereplőnek tekinti magát, a Bianet továbbra is az alternatív média egyik legfontosabb képviselője az országban. A digitális platformok bevonásával, az oknyomozó gyakorlatok elősegítésével és az elnyomott hangok felerősítésével e médiumok szembeszállnak az AKP-kormány félelemkeltő narratíváival, és lehetőséget kínálnak a demokratikus párbeszédre. E tanulmány hozzájárul azokhoz a vitákhoz is, amelyek arról folynak, hogy milyen szerepet játszanak a hivatásos újságírók az (ellen)nyilvánosságok fenntartásában autoriter hatalmi környezetben.

Kulcsszavak: alternatív, mainstream, média, Törökország, újságírás

The Changing Scope and Role of Alternative Media in Countering Authoritarian Narratives in Turkey

This article examines how fear has been institutionalised in Turkey’s media environment under the Justice and Development Party (AKP) headed by Recep Tayyip Erdoğan and how alternative news outlets, created and managed by professional journalists and including Bianet, Medyascope, and T24, exhibited resilience in countering the regime’s authoritarian narratives. It also explores AKP’s systematic efforts to transform mainstream media into propaganda tools through legal, economic, and regulatory measures. Relying on semi-structured interviews conducted with journalists from these news outlets, media scholars, and political scientists, it studies the evolving scope of alternative news media in Turkey. While Medyascope and T24 now view themselves as pioneering actors creating and shaping space for ‘new mainstream media,’ Bianet remains an important representative of alternative media in the country. By embracing digital platforms, fostering investigative practices, and amplifying voices unheard or suppressed, these outlets challenge the AKP Government’s fear-driven narratives and create space for democratic dialogue. Thus, this study contributes to broader debates on the role of media and more specifically on the role of professional journalists in sustaining (counter-)public spaces in authoritarian contexts by emphasising the resilience of journalists and the evolving nature of alternative media in Turkey.

Keywords: alternative, journalism, mainstream, media, Turkey

Bevezetés

Az alternatív média tanulmányozása jelentős fejlődésen ment keresztül az elmúlt évtizedek során, kezdve az 1970-es évek mélyen gyökerező médiaszkepticizmusával. Erre a korszakra különösen a kritikai iskola és a kulturális fordulat volt hatással, amely a fősodró média szakmai és diszkurzív gyakorlatát igyekezett megkérdőjelezni (Atton 2015). Az e megközelítést követő kutatók az alternatív médiát a fősodró média hagyományos struktúráját megkérdőjelező eszköznek tekintették, amely hangot ad a kisebbségeknek és a marginalizált csoportoknak (Bailey et al. 2008). A baloldali újságírás különösen a politikai és a gazdasági elitek a fősodró média által állandósított kulturális dominanciája ellen kívánt fellépni (Schweiger 2017). Ezért az alternatív médiával kapcsolatos korai kutatások a baloldali nézőpontokra, az úgynevezett ellenzéki médiára és a közösségi média kezdeményezéseire összpontosítottak (Bailey et al. 2008).

Az alternatív média fogalmának eredete szorosan kapcsolódik az 1960-as és az 1970-es évek társadalmi mozgalmához, amelyek célja az (ellen)nyilvánosságok és a részvételi médiastruktúrák létrehozása volt. E mozgalmak, amelyeket elsősorban progresszív baloldali csoportok vezettek, a fősodró média narratíváiból gyakran hiányzó perspektívák bemutatására törekedtek (Dagron 2004, Harcup 2019). Az alternatív médiáról szóló tudományos viták jellemzően a baloldali médiának a hegemon struktúrák megkérdőjelezésében és a média demokratizálásában játszott szerepét hangsúlyozzák (Couldry & Curran 2003, Coyer et al. 2007, Atton 2015). Az alternatív média megértésének egyik kulcseleme az „(ellen)nyilvánosságok” gondolata, amely olyan terekre utal, ahol a marginalizált hangok megkérdőjelezhetik a társadalmi normákat, és meghallgatásra találhatnak. Kristoffer Holt és munkatársai (2019: 5) egy tágabb meghatározást javasolnak: „Az alternatív hírmédia ... szembemegy a közbeszéd általános tendenciájával, amelyet egy adott rendszerben dominánsnak tekintett fősodró média képvisel.”

A szerzők azzal érvelnek, hogy az alternatív és a fősodró média közötti kapcsolatot nem szigorú kettősségnek, hanem kontinuumnak kell tekinteni: az egyes csatornák és médiumok az „alternativitás” különböző fokát mutatják. E médiumok „alternativitását” az adott társadalmi-politikai viszonyok között kell vizsgálni annak alapján, hogy hajlandóak-e és képesek-e az ellen nyilvánosság tereit – más szóval: alternatív nyilvános tereket – létrehozni a vitákhoz, és azok hangját hallatni, akiket korábban senki nem képviselt a nyilvánosságban. E megközelítés – amely szerint az alternatív média ideológiai nézőpontok széles skáláját foglalja magában –, a hivatásos újságíróknak az adott média-ökoszisztémában betöltött szerepére összpontosít. Ebben az összefüggésben két meghatározó jellemzőt kell kiemelni: a félelemkeltést és a rezilienciát.

Törökország jelenlegi médiakörnyezete meggyőzően mutatja be ezeket a dinamikákat. A Recep Tayyip Erdoğan elnök által vezetett Igazság és Fejlődés Pártja (Adalet ve Kalkınma Partisi, AKP) elhúzódo kormányzása alatt Törökország egy olyan versengő autoriter rendszerre vált, amelyet a megfélemlítés intézményesülése jellemez. Míg a török politika történetének korábbi évtizedeit is a katonai beavatkozások, a demokratikus visszalépés és a média cenzúrázása jellemezték, az AKP finomította e módszereket, beágyazva őket egy névleg demokratikus rendszer struktúráiba. Az elmúlt két évtizedben a fősodró médiát, amely egykor a különböző hangok fóruma volt, szabályozási mechanizmusok, állami pártfogás és vállalati tulajdonszerzés révén sajátította ki, a közmédia pedig a kormány propagandagépezetének furkósbotjává vált.

Az átalakulás középpontjában a félelemkeltés instrumentalizálása áll. A félelemkeltés ebben a kontextusban nem pusztán pszichológiai állapot, hanem jogi, gazdasági és diszkurzív gyakorlatokba ágyazott, kiszámított taktika is. A szabályozó szervek – a Rádió és Televízió Legfelsőbb Tanácsa (Radyo Televizyon Üst Kurulu, RTÜK) és a nemrégiben létrehozott, közvetlenül az elnöki hivatalnak alárendelt Kommunikációs Igazgatóság (İletişim Başkanlığı) – jelentős szerepet játszottak a légkör kialakulásában. Aránytalan összegű bírságokat szabtak ki a kritikus műsorszolgáltatókra, és szelektíven célba vették a független és az ellenzékhez közel álló csatornákat, médiumokat. A legfrissebb beszámolók szerint a RTÜK 2019 és 2021 között összesen 124 millió líra (négy és fél millió amerikai dollár) értékben szabott ki bírságot műsorszolgáltatókra. 2023. január 1-je és 2024. június 30-a között pedig 1357 műsorszünetet rendelt el, túlnyomórészt ellenzékieknek és/vagy függetlennek nevezett médiumok ellen.¹ E büntető

1 30 Years of Censorship: 30th Anniversary of the Radio and Television Supreme Council. *Media and Law Studies Association*, 20 December 2024, <https://mlsaturkey.com/en/rtuek-imposes-4-5-million-in-fines-over-18-months-targeting-critical-broadcasters>.

intézkedéseket az újságírókat ért jogi zaklatások, a gyakran fegyverként használt terrorizmusellenes törvények² és rágalmozási vádak súlyosbítják. A közelmúltban több újságíró és független szervezet ellen indultak eljárások, amelyek jelentős mértékben korlátozzák a média szabadságát.³ Így egy olyan médiakörnyezet jön létre, amelyben a megfélemlítés nemcsak a tartalmat, hanem a működési feltételeket is meghatározza.

Bár az AKP fősodró média feletti ellenőrzése kiterjedt, nem abszolút mértékű. Erre az elnyomó környezetre válaszul alakult ki az alternatív, (a kormánytól) független hírmédia élénk ökoszisztémája, amely megkérdőjelezi az állami narratívákat. E csatornák – egyebek között a Medyascope, a T24 és a Bianet.org – az újságírói reziliencia kritikus erőit képviselik a török médiában. Ezek a digitális technológiákat kihasználva és innovatív újságírói gyakorlatokat alkalmazva nyújtanak teret a kormányzattól független tudósításoknak és kritikai elemzéseknek.

Christian Fuchs (2010) tanulságos elméleti megközelítést nyújt e fejlemények megértéséhez, amikor az alternatív médiát „kritikai médiaként” írja le. Szerinte az alternatív média nem pusztán ellenzéki, hanem folyamatos kihívást jelent a társadalomba beágyazott hatalmi és egyenlőtlen struktúrákkal szemben. Rávilágít az elhibázott lehetőségekre, artikulálja az elnyomott csoportok érdekeit, és teret biztosít a transzformatív társadalmi változásoknak. E perspektíva szorosan illeszkedik a jelenleg a törökországi alternatív hírmédiában dolgozó újságírók tevékenységéhez, akik közül néhányan egykor a fősodró médiában dolgoztak, hiszen ők nemcsak ellennarratívákat kínálnak, hanem aktívan újragondolják az újságírás szerepét is egy egyre tekintélyelvűbb közegben.

Az alternatív hírmédia gyors és intenzív törökországi elterjedése nemcsak a félelemkeltéssel szembeni ellenállást tükrözi, hanem magának az alternatív médiának a változó definícióját is. Egy olyan környezetben, amelyet a tekintélyelvű ellenőrzés és a megfélemlítés által vezérelt narratívák alakítottak, az alternatív hírmédiumok jelentős átalakuláson mentek keresztül. Kezdeti, ellenzéki hangként betöltött szerepükön túllépve intézményesített és professzionálisabb jelleget öltöttek, és e folyamat újradefiniálja a fősodró és az alternatív újságírás közötti határokat. Ez az elmozdulás kiemeli az elnyomás és a reziliencia közötti dinamikus kölcsönhatást, és megmutatja, hogy a félelemkeltés által megszabott keretek miként teszik szükségessé az alkalmazkodó és az innovatív újságírói gyakorlatokat.

A megfélemlítés légköre a törökországi médiakörnyezetben

Törökországnak az AKP kormányzása alatti átalakulása jól példázza a Steven Levitsky és Lucan Ahmad Way (2002) által leírt versengő tekintélyelvűség (*competitive authoritarianism*) elméleti modelljét. Berk Esen és Şebnem Gümüştü (2016), valamint Berk Esen és munkatársai (2023) elemzései Törökországot e hibrid rendszer tankönyvi példaként említik: a demokratikus mechanizmusok – például a választások és a független médiumok – formailag léteznek, de funkciójukban nem teljeseznek ki. Azzal érvelnek, hogy az AKP a választási győzelmek, a jogi manipulációk és az állami intézmények feletti ellenőrzés kombinációjával intézményesítette dominanciáját, és ezzel olyan egyenlőtlen játékteret hozott létre, amely ellehetetleníti az ellenzékét. Ez az értelmezési keret

2 Törökországban 2013 óta külön jogszabály foglalkozik a terrorizmus finanszírozásának megelőzésével. Az erről szóló 6415. számú törvényt 2013. február 7-én fogadta el a parlament, február 16-án pedig hatályba lépett. Célja az volt, hogy a nemzeti jogszabályokat összhangba hozza a terrorizmus és az annak finanszírozása elleni küzdelem nemzetközi kereteivel, például a terrorizmus finanszírozásának visszaszorításáról szóló nemzetközi egyezményrel és az ENSZ Biztonsági Tanácsának releváns határozataival. Tiltja a 3713. számú terrorizmusellenes török törvény értelmében terrorista bűncselekménynek minősülő tevékenységekhez szükséges pénzforrások gyűjtését és rendelkezésre bocsátását. Mivel azonban a nemzetközi jogi szabályozásban hiányzik a „terrorizmus” fogalmának általánosan elfogadott definíciója, az államok saját, gyakran tág és pontatlan értelmezéseket alkalmaznak, ami aggodalomra ad okot a terrorizmus elleni intézkedések jogbiztonságával kapcsolatban. Lásd: <https://masak.hmb.gov.tr/law-no-6415-on-the-prevention-of-the-financing-of-terrorism/>.

3 Court Puts Renowned Journalist Under House Arrest For Allegedly Criticizing Turkish Army's Actions in Syria. *Duvar English*, 23 December 2024, <https://www.duvarenglish.com/court-puts-renowned-journalist-under-house-arrest-for-allegedly-criticizing-turkish-armys-actions-in-syria-news-65425/>; Journalist Nevşin Mengü Faces More Than 7 Years in Prison Over Interview with Kurdish Leader. *Stockholm Center for Freedom*, 26 December 2024, <https://stockholmcf.org/journalist-nevsin-mengu-faces-more-than-7-years-in-prison-over-interview-with-kurdish-leader/>; Hamdi Firat Büyükc: Turkey Cracks Down on Media Critics of Its Syria Policy. *Balkan Insight*, 23 December 2024, <https://balkaninsight.com/2024/12/23/turkey-cracks-down-on-media-critics-of-its-syria-policy/>.

megvilágítja azokat a strukturális korlátokat, amelyek között a török média működik, emellett hangsúlyozza a Törökországban dolgozó újságírók alkalmazkodási stratégiáit és rezilienciáját.

Amint azt Esen és a szerzőtársai (2023) is kiemelik, az AKP hatalmának megszilárdítása során több olyan fordulópont is bekövetkezett, amely során a félelmet stratégiaileg alkalmazták az ellenvélemények elfojtására és a politikai ellenőrzés fenntartására. Ezek közé tartozik a 2010-es alkotmányos népszavazás, a 2013-as Gezi parki tüntetéssorozat és a 2016-os puccskísérlet.⁴ Valamennyi esemény azt bizonyítja, hogy a válságok – akár előidézettek, akár adottak voltak – megkönnyítették, hogy az AKP kiterjessze hatalmát és elnyomja az ellenzékét.

A 2010-es alkotmányos népszavazás meghatározó pillanatot jelentett az AKP politikai konszolidációjában.⁵ A reformcsomagként bevezetett módosítások a demokrácia erősítését és Törökország európai uniós normákhoz való igazítását ígérték. A legfontosabb intézkedések közé tartozott a hadsereg polgári bíróságok alá rendelése, a köztisztviselők kollektív szerződéshez való jogának biztosítása, valamint az 1980-as katonai puccsot vezetőik mentelmi jogának megszüntetése.

Miközben e változások progresszívnek tűntek, az AKP által ellenőrzött parlamentnek nagyobb hatalmat biztosítottak a bírói kinevezések felett, ami komoly aggodalmat keltett a reform török demokratikus intézményekre gyakorolt hatásával kapcsolatban. A szekularista kritikusok Törökország szekuláris alapjainak lebontására tett burkolt kísérletnek tekintették e módosításokat, míg a kurd politikai csoportok bojkottálták a szavazást, valamint azt is jelezték, hogy nem történtek olyan érdemi lépések, amelyek kielégítették volna a kurdok alkotmányos reform iránti követeléseit.

A népszavazást követően elfogadott, széles hatókörű terrorizmusellenes és rágalmazási törvényeket az újságírók, az aktivisták és a politikai ellenfelek megfélemezésére vetették be. A kormányt kritizáló médiumokat bezáratták, az újságírókat zaklatásnak, megfigyelésnek és bebörtönzésnek vetették alá. A Freedom House 2010-es sajtószabadság-jelentése Törökországot „elrettentő példaként” emelte ki, megjegyezve, hogy:

...a média (Törökországban) sebezhetőnek bizonyult az ellenséges erők szövetkezésével szemben, beleértve a kritikusok elhallgattatására elszánt politikai vezetőket és a befolyásos üzleti szereplőket (Deutsch Karlekar 2010: 9–10).

A 2013-as Gezi parki tüntetések újabb sorsfordító pillanatot jelentettek az AKP-hatalom megszilárdítása felé vezető úton, és rávilágítottak az állami befolyás, valamint a sajtószabadság állapota közötti mély összefonódásra. Ami az isztambuli Gezi park átépítésének tervei elleni helyi tiltakozásnak indult, széles körű mozgalommá nőtte ki magát, és a kormányzat tekintélyelvűségét támadta.

A média öncenzúrájának emlékezetes jelképe volt ebben az időszakban a „pingvines incidens”, amikor a CNN Turk – ahelyett, hogy élőben közvetítette volna a nemzetközi csatornák által is közölt rendőr–tüntető-összecsapásokat – egy pingvineket bemutató dokumentumfilmet vetített. E szerkesztői döntés szimbolizálta, hogy a fősodró média vonakodik kritikusan közvetíteni a tüntetéseket, kiváltva a közvélemény gúnyolódását és megszilárdítva a fősodró média állami eszközként való megítélését.

A török kormány fősodró médiára gyakorolt befolyása közvetlen és közvetett eszközökkel is megvalósult. A beszámolók kiemelték a „telefonkultúra” elterjedtségét, vagyis azt, hogy kormányzati tisztviselők hívták fel a szerkesztőket, és megszabták, azok miként alakítsák a narratívákat, vagy éppen elnémították a számukra kedvezőtlen tudósításokat. A fősodró csatornák, mint az NTV, valamint a kormánypárti napilapok, mint a Sabah, tartózkodtak a tüntetésekről való tudósításoktól, vagy az AKP álláspontjának megfelelően keretezték azokat, tovább rombolva újságírói függetlenségüket. A Török Újságírók Szakszervezetének (Türkiye Gazeteciler Sendikası, TGS) isztambuli részlege közleményben jelezte, hogy a Gezi parki tüntetések idején legalább

4 Emre Tansu Keten: AKP'nin Medya ile Mücadelesinin Kısa Bir Tarihi (Az AKP média ellen folytatott küzdelmének rövid története). *T24*, 10 November 2019, <https://t24.com.tr/yazarlar/emre-tansu-keten-sosyal-medya/akp-nin-medya-ile-mucadelesinin-kisa-bir-tarihi,24443>.

5 Q&A Turkey's Constitutional Referendum. *BBC News*, 12 September 2010, <https://www.bbc.com/news/world-europe-11228955>.

22 újságíró bocsátottak el, és 37-et kényszerítettek arra, hogy felmondjon.⁶ Az elbocsátott vagy felmondásra kényszerített újságírók száma a tüntetések után tovább emelkedett. Eközben a közösségimédia-plattformok és az online felületek olyan alternatív tereké váltak, ahol az újságírók cenzúrázatlan információkat terjesztettek,⁷ még akkor is, amikor a kormányzat a „külföldről támogatott összeesküvések eszközeinek” bélyegezte őket.⁸

A kormány gyors és büntető jellegű megtorlást alkalmazott a média eltérő hangú képviselőivel szemben. Az AKP által kinevezettek által erősen befolyásolt RTÜK pénzbírságot szabott ki azokra a hálózatokra, amelyekről úgy vélték, hogy tudósításaikkal bátorították a zavargásokat. A kritikus álláspontjáról ismert Doğan Media Groupot sokak szerint megtorló adóbírsággal sújtották, amelynek összege több milliárd török lírára rúgott – állítólag azért, mert menedéket nyújtott a tüntetőknek a tüntetések idején.

A tüntetések táplálták a média integritásával kapcsolatos kételyeket is. Sok olyan fiatal, akit megdöbbsentett a hiteles tudósítások hiánya, megkérdőjelezte a híradások megbízhatóságát. Megfigyelők szerint a „Gezi-nemzedék” szembesült azzal, hogy a média milyen mértékben vesz részt az ellenvélemény elhallgattatásában és az állami propaganda terjesztésében.⁹ Az AKP a Gezi-tüntetések arra használta fel, hogy a sajtó feletti hatalmát megszilárdítsa: a jogi, a pénzügyi és a szabályozási mechanizmusokat bevetve elhallgattatta az ellenzéket és kontrollálta a narratívát. Ez az időszak nemcsak a félelmet növelte a török újságíró-közösségben, hanem azt is feltárta, hogy a kormány miként lehetetleníti el az ellenvéleményeket, hogy megszilárdítsa politikai dominanciáját.

A 2016. július 15-ei sikertelen puccskísérlet után a kormány két évig tartó veszélyhelyzetet hirdetett ki, amely széles jogköröket biztosított az AKP-nak és Erdoğan elnöknek a bírósági felügyelet megkerülésére és a drasztikus intézkedések végrehajtására. E hatáskörök célja látszólag a puccsisták semlegesítése és a rend helyreállítása volt, de hatókörük messze túlmutatott a közvetlen válságon.

A Human Rights Watch (2016) dokumentálta, hogy a Fethullah Gülen vezette gülenista mozgalom elleni kormányzati fellépés részeként több mint száz médiumot – köztük újságokat, televíziókat és rádiócsatornákat – zártak be. A szükségállapot több mint százötven újságíró letartóztatását is megkönnyítette, akik közül sokakat a terrorizmusellenes törvények alapján helyeztek vád alá, vagy azzal vádoltak, hogy kapcsolatban állnak a gülenista mozgalommal, amelyet a kormány a puccs megrendezésével gyanúsított meg, és Fethullah Gülen terrorszervezetnek (Fethullahçı Terör Örgütü, FETÖ) nevezett el.¹⁰ A jelentésben megkérdezett újságírók, szerkesztők és jogi szakemberek hangsúlyozták, hogy munkakörnyezetük egyre nyomasztóbbá vált, és hogy a kormányzat által korlátozni kívánt témákhoz való hozzáférésük gyors ütemben szűkült. Sok más kollégája mellett Ahmet Altan újságíró például azzal a váddal börtönözték be, hogy „tudatalatti üzeneteket adott át” a puccs támogatására; e vádat a nemzetközi szervezetek sora minősítette abszurdnak, és a kormánynak az ellenvélemény elfojtására irányuló szándékát látták benne.

A megfélemlítés a törökországi újságírói gyakorlat meghatározó jellemzőjévé vált, és alapvetően befolyásolja, hogy miről és miként lehet beszámolni. A kormány által szigorúan ellenőrzött, állami tulajdonú Török Rádió és Televízió (Türkiye Radyo Televizyon Kurumu, TRT) propagandaeszközként működik. A jelentések a török médiában a TRT-n túlmutató, mindent átható cenzúrára és öncenzúrára hívják fel a figyelmet, kiemelve a kormányzatnak a hírek tartalmára gyakorolt befolyását, amely immár normává vált. Már 2011-re gyökeret vert az öncenzúra kultúrája: a média felsővezetőinek 96 százaléka ismerte el, hogy a kormány befolyást gyakorol

6 Elif Akgül: 59 Journalists Laid Off, Forced to Quit During Gezi Resistance. *Bianet*, 22 July 2013, <https://bianet.org/haber/59-journalists-laid-off-forced-to-quit-during-gezi-resistance-148660>.

7 Aram Duran: Alternative Media on the Rise in Turkey. *Deutsche Welle*, 5 March 2016, <https://www.dw.com/en/alternative-media-on-the-rise-in-turkey/a-19231282>.

8 Constanze Letsch: Social Media and Opposition to Blame for Protests, Says Turkish PM. *The Guardian*, 3 June 2013, <https://www.theguardian.com/world/2013/jun/02/turkish-protesters-control-istanbul-square>.

9 Gezi A Picture of Self-Censorship. *Ethical Journalism Network (EJN)*, 2013, <https://ethicaljournalismnetwork.org/gezi-a-picture-of-self-censorship>.

10 Silencing Turkey's Media The Government's Deepening Assault on Critical Journalism. *Human Rights Watch*, 15 December 2016, <https://www.hrw.org/report/2016/12/15/silencing-turkeys-media/governments-deepening-assault-critical-journalism>.

a hírek tartalmára, 91 százalékuk pedig azt is, hogy a kormány nyomására fontos híreket tartott vissza. Emellett az újságírók 85,1 százaléka vélte úgy, hogy elharapózott a cenzúra és az öncenzúra (Arsan 2011).

A gazdasági függőség tovább erősíti a kormányzati befolyást. A politikai kötődéseket a törökországi nyomtatott sajtó tulajdonosi struktúrája teszi nyilvánvalóvá. A tíz legolvasottabb napilap közül például nyolc olyan tulajdonosé, aki valamilyen módon kötődik a kormányhoz.¹¹ A kormányzati hirdetések pedig, amelyek számos médiumnak jelentenek kritikus bevételi forrást, aránytalanul nagy mértékben jutnak a kormánypárti médiához. A Media Ownership Monitor (MOM) Törökországban dokumentálja, hogy ez a pénzügyi befolyás miként kényszeríti a médiát engedelmességre, az ugyanis pénzügyi csődöt kockáztat, aki eltér az állam által jóváhagyott narratíváktól. Ez a gazdasági dinamika biztosítja, hogy a hagyományos média nemcsak tartózkodik a kormány bírálatától, hanem aktívan részt vesz a kormánypropaganda terjesztésében is. Például azután, hogy a Doğan Group 2018-ban kivonult a médiaszektorból, médiafelületeit a Demirören Group vásárolta meg, egy olyan családi tulajdonban lévő konglomerátum, amelynek becsült vagyona – amely nagyrészt a bányászatból, az energia- és az építőiparból származik – hozzávetőleg egy-másfél milliárd dollár. A Demirören család egyértelmű támogatást nyújt az AKP-nek és Erdoğan elnöknek, így központi szereplője az államközeli tartalmak terjesztésének.

Demirören mellett olyan csoportok is nagy befolyással rendelkeznek a médiaszektorban, mint a Kalyon és az Albayrak. A Kalyon például az újságok, a rádió és a televízió területén tevékenykedik, miközben nagy összegű közbeszerzési szerződéseket is köt, egyebek között olyan projekteken, mint az isztambuli repülőtér (Isztambul harmadik repülőtere), egy isztambuli metróvonal, a Törökország–Ciprus-ivóvízvezeték, valamint számos vízierőmű építése az ország több pontján.

Az Albayrak-csoport hasonló mintát mutat: számos kormányzati pályázatot nyert el, köztük 2015-ben egy 190 millió eurós szerződést kötött katonai harckocsik építésére. E pénzügyi juttatások rávilágítanak a politikai lojalitás és a gazdasági haszon összefonódására, ami tovább erősíti a kormány fősodró média feletti ellenőrzését.

Az olyan konglomerátumok dominanciája, mint a Demirören, a Kalyon és az Albayrak – amelyek együttesen a közönségarány alapján a negyven legnagyobb médium több mint felét ellenőrzik –, olyan fősodró médiát hoz létre, amely túlnyomórészt a kormánypárthoz igazodik. Ahelyett, hogy a hatalom ellenőrzésére szolgálna, a törökországi fősodró média az állami propaganda eszközévé vált, hatékonyan elhallgattatva az eltérő véleményeket és elfojtva a különböző nézőpontokat.

A versengő tekintélyelvűség és az alternatív hírmédia párhuzamos felemelkedése Törökországban

Egy 2024. júniusában készített, félig strukturált interjúban Berk Esen politológus hangsúlyozta, hogy az AKP az egymást követő választási győzelmek révén az állami intézmények elfoglalásával szilárdította meg hatalmát, és ezzel hegemon irányítást épített ki a török társadalom felett.¹² Bár az ellenzéki pártok még mindig indulnak a választásokon, jelentős hátránnyal kell szembenézniük az átpolitizált állami intézmények, a médiához való egyenlőtlen hozzáférés és az aránytalan forráselosztás miatt. Ez persze nem jelenti azt, hogy az AKP-rezsim előtt a demokrácia aranykora zajlott volna; inkább a tekintélyelvű gyakorlatok súlyosbodására világít rá Törökországban az AKP uralma alatt.

Törökország most a versengő tekintélyelvűség egyik megtestesítője, ahol a demokratikus folyamatok homlokzata a valóságban a médiaszabadság és a demokratikus integritás jelentős korlátozását takarja (Esen et al. 2023). Ez a rendszer aláássa a szabad és független média, azaz a negyedik hatalmi ág státusát, amely a működő demokrácia alapvető eleme (Akser & Baybars 2022). A törökországi fősodró hírmédia – vagy ami megmaradt belőle, és még

11 A Media Ownership Monitor (MOM) célja, hogy rávilágítson a médiapluralizmust fenyegető, a médiatulajdonosi koncentráció okozta kockázatokra. Hogy felmérje az országos viszonyokat és feltárja a médiakoncentráció kockázatnövelő vagy kockázatsökkentő tényezőit, a MOM kvalitatív módon is felméri a piaci feltételeket és a jogi környezetet. A MOM Turkey 2021 frissített adatai itt érhetők el: <https://turkey.mom-rsf.org/en/about/faq/>.

12 Somlyai Özge: Interjú Berk Esennel, 2024. június 27., Isztambul.

fősodrúnak számít – nem tehet fel kemény kérdéseket a kormányzás átláthatóságáról, nem képes kivizsgálni a gazdasági összeomlást, és nem tudósíthat az AKP-rezsim által kezdeményezett vagy védett széles körű emberi jogi visszaélésekről sem (Koçer & Bozdağ 2020).

Erre az elnyomó médiakörnyezetre válaszul az alternatív – főként online – hírközlő médiumok létfontosságú platformként jelentek meg az újságírók előtt, lehetőséget nyújtva nekik a független újságírásra, és különböző nézőpontokat osztva meg.¹³ E médiumok szembeszállnak a kormány által ellenőrzött fősodrú média által terjesztett, domináns narratívákkal, és kulcsfontosságú tudósításokat közölnek a hagyományos hírcsatornák által gyakran elhanyagolt témákról.

Az alternatív hírmédia változó kiterjedése és dinamikája Törökországban

A fent említett társadalmi-politikai háttérrel és tényezőket alapul véve e tanulmányban az alternatív média fel-emelkedését és fejlődését vizsgálom Törökországban, az AKP két évtizedes elnyomó uralmára és a független tudósítói módszerek elterjedésére összpontosítva a hivatásos újságírók körében, különösen 2010 után, amikor az AKP elfogadta az „egy párt, egy vezető, egy média” jelszót.¹⁴ Az alternatív hírmédia törökországi felemelkedése ebben az időszakban több jelentős fordulóponton keresztül követhető nyomon, rávilágítva a másként gondolkodó és a kisebbségi újságírók előtt álló kihívásokra és platformjaik fejlődésére – szemben a növekvő elnyomással.¹⁵

Bilge Yeşil (2018) joggal hangsúlyozza, hogy Törökországban az alternatív média elsősorban a cenzúra vagy más kormányzati korlátozások által blokkolt hírek közlésére szolgál. A médiának ez a nagyrészt civil újságírásként megjelenő formája a török kormány által 2010 óta bevezetett korlátozásokkal szemben lép fel. Yeşil szerint az alternatív média felhasználói két nagy csoportra oszthatók: a hírek monopolizálása és elnyomása miatt elégedetlenkedő átlagpolgárokra, valamint a fősodrú médiában dolgozó hivatásos újságírókra, akik a független tudósítás új módjait keresik. Itt az utóbbi kategóriára összpontosítok, a hivatásos újságírókéra, akik alternatív csatornákat keresnek újságírói függetlenségük megőrzése érdekében.

Esra Arsan (2021) jól használható keretet nyújt a törökországi alternatív média sokszínűségének megértéséhez.¹⁶ Osztályozása szerint az alternatív médiának négy különböző típusa van:

- Nyomtatott kormánykritikus, partizán, kormányellenes fülkeújságok (mint például az Evrensel és a Birgün).
- Az AKP elnyomó médiapolitikája miatt az alternatív médiába kényszerült neves újságírók által létrehozott digitális platformok (mint például a T24, a #ÖzgürRadio, a Corrective, a Duvar, a Medyascope, az Ünsal Ünlü YouTube-csatorna és a Cüneyt Özdemir YouTube-csatorna).
- Online kurd média Törökországban vagy emigrációban (mint például az Özgür Gündem, a Yeni Yaşam és az Artı Gerçek).
- Digitális hírplatformok, amelyek kezdettől fogva alternatív újságírást folytattak (mint például a Bianet).

Bár Arsan kategorizálása valóban értékes keretet jelent Törökország jelenlegi médiakörnyezetének elemzéséhez és annak megértéséhez, hogy mit jelent ebben az összefüggésben az „alternatív média”, osztályozásának előnyére válna, ha kiterjedne néhány jelentős kisebbségi hírszervezetre is, amely úttörő szerepet játszott az alternatív hírmédia kiterjesztésében. A második kategóriához hasonlóan ezek is az AKP elnyomó médiapolitikája miatt

13 AFP. Turks Look to Alternative Media as News Landscape Shrinks. *France24*, 7 June 2018, <https://www.france24.com/en/20180607-turks-look-alternative-media-news-landscape-shrinks>; Aram Duran: Alternative Media on the Rise in Turkey. *Deutsche Welle*, 5 March 2016, <https://www.dw.com/en/alternative-media-on-the-rise-in-turkey/a-19231282>.

14 Esra Arsan: Alternative News Media in Turkey Limits and Potentials. *Reset Dialogues*, 12 July 2021, <https://www.resetdoc.org/story/alternative-news-media-in-turkey-limits-and-potentials/>.

15 Kadri Gürsel: Ana Akim Medyanız Nasıl Olsun? (Milyen Legyen a Mainstream Médiaja?) *Birikim*, 27 November 2018, <https://birikimdergisi.com/haftalik/9226/ana-akim-medyaniz-nasil-olsun>.

16 Esra Arsan: Alternative News Media in Turkey Limits and Potentials. *Reset Dialogues*, 12 July 2021, <https://www.resetdoc.org/story/alternative-news-media-in-turkey-limits-and-potentials/>.

kényszerültek az alternatív médiába. A kétnyelvű örmény hetilap, az Agos kiemelkedő példa e típusra (és 2007 óta az online hírplatformra).

Hrant Dinknek, a befolyásos örmény újságírónak, az Agos főszerkesztőjének 2007-es meggyilkolása sorsfordító pillanatot jelentett. Dinket isztambuli irodája előtt gyilkolták meg, ami nemcsak széles körű tiltakozásokat váltott ki, hanem a török társadalmon belüli mély megosztottságot is megmutatta. Az örmény-török megbékélés szorgalmazásáról és az emberi jogok védelméről ismert Dink halála rávilágított, milyen veszélyekkel kell szembenéznük azoknak, akik szembeszállnak a hivatalos narratívákkal. Az Emberi Jogok Európai Bírósága később megállapította, hogy Törökország nem védte meg Dinket, és ezzel rávilágított az ország sajtószabadsággal és igazságszolgáltatással kapcsolatos rendszerszintű problémáira.¹⁷

Amint említettem, a következő években, ahogy az AKP megszilárdította hatalmát, megnőtt a kritikus médiára gyakorolt nyomás. Az AKP versengő autoriter rendszere alatt minden másként gondolkodó hangot fenyegetésnek tekintettek. Ez a nyomás különböző formákban nyilvánult meg: gazdasági szankciókat és adóbírságokat alkalmaztak az ellenzéki újságtulajdonosokkal szemben, a médiavállalatoktól a másként gondolkodó rovatvezetők elbocsátását követelték, és a kormányzati korrupciót vizsgáló újságírokat bebörtönözték.

Ez az elnyomó környezet tovább romlott olyan kulcsfontosságú események után, mint a 2013-as Gezi parki tüntetések, a 2015-ös és a 2016-os korrupciós botrányok és a 2016 júliusi sikertelen puccskísérlet. Ennek következtében Törökországot egyre inkább rendeletekkel kezdték irányítani, a parlament pedig nagyrészt működésképtelenné vált. A szigorú cenzúra több száz kritikus médium bezárásához és vagyonuk lefoglalásához vezetett, ami több ezer újságíró munkanélkülivé válását eredményezte.

A kisebbségi újságok és a másként gondolkodó újságírók az elsők között voltak, akiket a margóra szorítottak. Mivel nem találtak munkahelyet a fősodró médiában, és felismerték, hogy elszigetelődtek a szélesebb társadalmi diskurzustól, ezek az újságírók a 2010-es évek közepétől egyre aktívabban fordultak az online platformokhoz.

A Salom című zsidó hetilap jól példázza ezt a változást. Elsősorban a gazdasági nehézségek késztették a szerkesztőseget arra, hogy a nyomtatott sajtóról az online hírplatformokra térjen át. A Salom jelenlegi szerkesztőbizottsága megjegyezte, hogy a törökországi zsidó kisebbség és a muszlim többség közötti nem megfelelő kommunikáció miatt nem kap elegendő támogatást. Az online platform biztosította a Salom számára az ahhoz szükséges szabadságot, hogy hangot adjon azoknak a nézeteknek, amelyeket az AKP ellenőrzése alatt álló fősodró média korlátoz.¹⁸

Az Agos örmény hetilap 2010 és 2015 között jelentős mértékben növelte példányszámát azáltal, hogy létrehozott egy weboldalt, és a török, örmény és angol nyelven elérhető tartalmak nagy része esetében feloldotta a fizetőfalat. Az Agos az elsők között reagált digitálisan a 2013-as Gezi parki tüntetésekre, és vlogot indított, hogy fenntartsa a nézők elkötelezettségét és új előfizetőket vonzzon. Rober Koptaş, az Agos korábbi főszerkesztője azonban megjegyzi, hogy bár igyekeztek olyan újsággá válni, amely nemcsak a törökországi örmény kisebbséget, hanem az egész országot szolgálja, a gyűlölet és a polarizáció uralkodó politikai diskurzusa gátolta e cél elérését.

Amint azt Arsan kiemelte modelljében, a törökországi alternatív hírmédia egyik kiemelkedő példája a Bianet.org. A Bianet elkötelezett az emberi jogok, a szólásszabadság és a társadalmi igazságosság mellett, és hangot ad azoknak, akiknek a törökországi fősodró média gyakran nem kínál megfelelő megszólalási lehetőséget, vagy akiket egyenesen elnémít. Evrim Kepenek, a Bianet újságírója, aki a törökországi nőgyilkosságokról és az LGBTQI+ jogok megsértéséről tudósít, egy 2024 júniusában készített interjúban kiemelte, hogy a Bianet továbbra is kitartóan tudósít a sok fősodró médium által tabunak tekintett témákról. Kepenek elmondta:

17 European Court Rules Against Turkey Over Journalist's Murder. *Amnesty International*, 16 September 2010, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2010/09/resolucion-tribunal-europeo-turquia-asesinato-periodista/>.

18 Melike Çapan: Şalom Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Molinas Bizi Türk Görmediler, O Yüzden Böyle Azınlık Psikolojisinde Kaldık (Nem tekintettek minket töröknek, ezért maradtunk ilyen kisebbségi lélektani helyzetben, mondja Molinas, a Şalom újság főszerkesztője). *Independent Türkçe*, 20 December 2019, <https://www.indyturk.com/node/105941/r%C3%B6portaj/%C5%9Falom-gazetesi-genel-yay%C4%B1n-y%C3%B6netmeni-molinas-bizi-t%C3%BCrk-g%C3%B6rmediler-o-y%C3%BCzden>. Dara Demiralp: Okur Profiliz Yahudilerle Sınırlı Degil [Olvasóink köre nem korlátozódik a zsidókra], *Bianet*, 3 May 2022, <https://bianet.org/haber/okur-profilimiz-yahudilerle-sinirli-degil-261296>.

Alternatívnak tartjuk magunkat, mert célunk, hogy felerősítsük a társadalom elhallgatott szegmenseinek hangját Törökországban. Olyan témákkal foglalkozunk, mint a kurd kérdés és az LMBTQI+ közösség, amelyeket a fősodró média gyakran figyelmen kívül hagy vagy elhallgat.¹⁹

A törökországi fősodró hírmédián belül csökkenő szerkesztői függetlenségre válaszul a Bianet így egy kezdeti alternatív kommunikációs projektből jól működő alternatív hírmédia-szervezetté vált. Továbbra is elkötelezett a vállalati és az állami befolyástól egyaránt mentes információk előállítására és terjesztésére mellett.

Kepenek megjegyzései megerősítik azt a nagyon fontos szempontot, amelyet Sarphan Uzunoğlu médiaszakértő, kommunikációs tanácsadó és akadémikus, aki jelenleg az Izmir Közgazdaságtudományi Egyetemen (İzmir Ekonomi Üniversitesi, İEÜ) tanít, 2024 júniusában készült interjúnk során vetett fel.²⁰ E hírszervezetek „alternatív” jellege elsősorban abból fakad, hogy a társadalom kisebbségi, marginalizált, hangtalan vagy meg nem hallgatott szereplői számára fontos ügyeket tűzik a törvényhozás napirendjére.

Ennek fényében az alternatív hírmédia kritikus médiaként való értelmezése – ahogyan azt Christian Fuchs (2010) állítja – alapvető fontosságúvá válik e csatornák jelenlegi helyzetének megértéséhez. Az alternatív hírmédia törökországi felemelkedését az az igény vezérelte, hogy a kisebbségi és a másként gondolkodó újságírók a kormány ellenőrzésétől és cenzúrájától mentes teret találjanak. Az online platformokra való áttérés lehetővé tette, hogy e hangok a növekvő elnyomás ellenére is jelen legyenek és képviseljék magukat, miközben – ahogyan azt Oskar Negt és Alexander Kluge (1972) kiemelte – nagyon is szükséges (ellen)nyilvánosságot teremtettek.

Az alternatívától az új fősodorig: A Medyascope és a T24 esete

Bár Arsan (2021) osztályozása különösen hasznos, a Medyascope és a T24 státusa azóta fejlődött. Sarphan Uzunoğlu (2018) hangsúlyozta, hogy hivatásos újságíró az, aki „pénzt keres a hírek előállításáért”. Ezért a Medyascope és a T24 státusának alakulását vizsgálva fontos szem előtt tartani, hogy Arsan osztályozása mellett Yeşil és Uzunoğlu alternatív médiáról és hivatásos újságírókról alkotott definíciói is kulcsfontosságú tényezőkké váltak. Az említett szervezetek kulcsfiguráival nemrégiben készített interjúnk arra utalnak, hogy a török médiában átmenet zajlik az alternatív és az új fősodró média között.²¹

A veterán újságíró, Ruşen Çakır által alapított Medyascope a 2010-es évek közepe óta jelentős szerepet játszik a törökországi média, főleg az alternatív hírmédia fejlődésében. Kezdetben a Periscope alkalmazást használó, innovatív, független újságírói platformként jelent meg. Çakır elképzelése az volt, hogy olyan teret hoz létre, ahol az újságírók és más közreműködők függetlenül sugározhatják tartalmaikat, alternatívát kínálva a kormány által erősen ellenőrzött fősodró média mellett. A platformot a kezdeti időszakban alulról építkező, együttműködő megközelítés jellemezte, lehetővé téve, hogy a legkülönbözőbb hangok osszák meg nézőpontjukat. Ahogy azonban a Medyascope növekedett, úgy fejlődtek az intézményi stabilitásra és szakmai integrációra irányuló törekvések is.

Egy 2024 júniusában készült interjún Kaya Alexander von Heyse, a Medyascope jelenlegi társfőszerkesztője bemutatta az intézményesülés és professzionalizálódás felé tett lépéseiket.²² Heyse kiemelte, hogy a Medyascope ma már hivatásos újságírókat és más munkatársakat foglalkoztat különböző szerepkörökben, biztosítva a 212. számú törvény betartását a bizonytalan munkakörülmények megelőzése érdekében.²³ Ez a professzionalizálódás változást

19 Somlyai Özge: Interjú Evrim Kepenekkel, 2024. június 27., Isztambul.

20 Somlyai Özge: Interjú Sarphan Uzunoğluval, 2024. június 26., Isztambul.

21 Somlyai Özge: Interjú Kaya Alexander von Heysével, 2024. június 28., Isztambul; Somlyai Özge: Interjú Gökçer Tahincioğluval, 2024. július 8., Ankara.

22 Somlyai Özge: Interjú Kaya Alexander von Heysével, 2024. június 28., Isztambul.

23 Law on the Regulation of Relations Between Employees and Employers in the Journalism Profession (also known as Law Nr. 212), 20 June 1952, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5953&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=3#:~:text=Y%C4%B1ll%C4%B1k%20%C3%BCretli%20izin%3A,alt%C4%B1%20hafta%20%C3%BCretli%20izin%20verilir.>

jelent a korábbi, informálisabb struktúrához képest, és növeli a Medyascope hitelességét és stabilitását – egyben azt a szélesebb körű tendenciát is tükrözi, hogy az alternatív médiumok újabban a hagyományosan a fősodró média által elfoglalt szerepek betöltésére törekednek.

A Medyascope-ot jelentős részben nemzetközi támogatásokból finanszírozzák, ezt az olvasók/nézők által nyújtott pénzügyi támogatások követik. A legfontosabb nemzetközi támogatók közé olyan szervezetek tartoznak, mint az Európai Unió, a Heinrich Böll Alapítvány és az Európai Alapítvány a Demokráciáért. E külső források mellett a Medyascope erőteljes közösségi finanszírozási stratégiát is kidolgozott. A Patreon platformon keresztül közvetlen kapcsolatot alakított ki a közönségével: jelenleg összesen 1192 tagból 512 előfizető, akik havonta összesen 1 546 000 amerikai dollárral segítik a hírmédium működését. Emellett a YouTube „csatlakozz” rendszerét használva az előfizetők körülbelül 3 és 80 amerikai dollár között változó, általuk választott havi összeget fizetve támogatják a Medyascope munkáját.²⁴

A T24 is döntő szerepet játszott a törökországi médiakörnyezet újradefiniálásában. A Doğan Akin által 2009-ben „független internetes újságként” alapított T24 tapasztalt újságírók, illetve kutatók közreműködésével erős online jelenlétet épített ki. A T24 olyan szerteágazó pénzügyi modellt dolgozott ki, amely a reklámbevételeket és a nem médiaszektorok számára történő tartalomgyártást ötvözi. Emellett 2013-ban indította el az első sikeres törökországi közösségi finanszírozási akciót, az Okur Fonu (Olvasói Alap) elnevezésű kampányt, hogy ezzel támogassa videós tartalmait. A kampány mai értéken mintegy 3200 dollárt gyűjtött össze, 45 nap alatt túlteljesítve az eredeti célt, több mint 1000 támogató hozzájárulásaival. Azóta viszont nem ismételte meg az ilyen közösségi finanszírozási kísérleteket, mivel Akin szerint a gyakori adománygyűjtési felhívások a pénzügyi instabilitás látszatát kelthetik, és alááshatják a T24 szakmai hitelességet. A T24 nem vezet be fizetőfalat, és minden tartalmát ingyenesen kínálja; e modell összhangban áll a hozzáférhetőségre és a közönség bevonására való törekvésével, így jelentős olvasóközönséget vonz, havi 10 és 20 millió közötti látogatottsággal, vagyis a törökországi médiatérben erős a digitális jelenléte (Demir 2019). Bár a T24 vezetése továbbra is szkeptikus az előfizetési modellel kapcsolatban, nyitott egy önkéntes tagsági rendszerre. A Medyascope-hoz hasonlóan szintén kihasználja a YouTube „csatlakozz” funkcióját, ahol a nézők 3 és 120 dollár között változó havi összeggel járulhatnak hozzá a T24 működéséhez.²⁵

A helyett, hogy arra törekedett volna, hogy a közösségi médiaplatformokon, például a YouTube-on és az Instagram-on keresztül bővítse hatókörét, a T24 elsősorban a fő weboldalára összpontosított a hírek terjesztésében. A működési különbségek ellenére mind a T24, mind a Medyascope elkötelezett a független újságírás és a szakmai normák iránt.

A 2024 közepén készült interjúkban mind Kaya Heyse a Medyascope-tól, mind Gökçer Tahincioğlu, a T24 ankarai irodájának vezetője kiemelte szervezete változó szerepét.²⁶ Heyse hangsúlyozta a Medyascope stratégiai erőfeszítéseit, amelyek célja az, hogy intézményesítse és megszilárdítsa pozícióját a jelenlegi médiatérben. Tahincioğlu rámutatott a hagyományos fősodró média után maradt vákuumra, és kijelentette:

Jelenleg nincs fősodró média Törökországban. Van egy légüres tér, amely betöltésre vár. Mi vagyunk azok, akik ezt betölthetjük. Néhány év múlva már nem alternatív médiaként, hanem új fősodró médiaként fognak minket emlegetni.²⁷

Ez a váltás fontos átmenetre utal: a korábbi alternatív médiumok a hagyományosan a fősodró média által betöltött szerepekbe lépnek, az újságírói integritás és az átfogó hírszolgáltatás helyreállítására törekedve. Ez nem pusztán státusváltás, hanem annak az újradefiniálását is jelenti, hogy mi számít fősodró és alternatív médiának Törökország politikailag terhelt közéletében.

E tanulmányban arra teszek kísérletet, hogy Arsan osztályozását kiegészítsem egy ötödik, még fejlődő kategóriával: a digitális környezetben létrejött hírportálokéval, amelyek az új törökországi fősodró médiát alakítják.

24 A Medyascope hivatalos weboldalán található információ alapján, <https://medyascope.tv/kunye/>.

25 A T24 YouTube csatornáján található információ alapján, <https://www.youtube.com/@T24>.

26 Somlyai Özge: Interjú Kaya Alexander von Heysével, 2024. június 28., Isztambul.

27 Somlyai Özge: Interjú Gökçer Tahincioğluval, 2024. július 8., Ankara.

A Medyascope és a T24 úttörő példái ennek a kategóriának, mivel eredeti alternatív státusukból kiindulva betöltötték azt az űrt, amelyet a megbízható fősdorú médiastruktúra hiánya hagyott. Ez az átmenet nem jelenti azt, hogy az alternatív média Törökországban hanyatlana, vagy hogy minden alternatív médium hasonló változásokon menne keresztül. Más médiumok – például az Açık Radyo²⁸ és a Gazete Oksijen²⁹ – az érdekérvényesítésre és az emberi jogokat szem előtt tartó újságírással összpontosítva és gyakran nagy személyes és szervezeti kockázatot vállalva alakítják ki a maguk helyét a török médiarendszerben.

Uzunoglu azt is kiemelte interjúnk során, hogy az Açık Radyo és a Gazete Oksijen is az alternatív hírmédiára kínál példát Törökországban.³⁰ Kijelentette, hogy a Bianet után ő is erre a két médiumra gondolna először a Medyascope vagy a T24 helyett, amikor a törökországi alternatív hírmédiáról beszél. Az Açık Radyo a szólás-szabadság és az alternatív diskurzus zászlóvivője, sokszínűséget kínál, és olyan témákról tudósít, amelyeket a fősdorú média gyakran figyelmen kívül hagy, annak ellenére, hogy jelentős nehézségekkel szembesül a török médiaszabályozó hatóságok miatt.

A közelmúltban a törökországi Rádió és Televízió Legfelsőbb Tanácsa (RTÜK) visszavonta az Açık Radyo sugárzási engedélyét, miután az április 24-én egy adásban megemlítette az örmény népirtást, amely az RTÜK szerint tabutéma, és alkalmas a gyűlöletkeltésre.³¹ Ez a döntés egy sor olyan szankciót követett – köztük pénzbírságot és ötnapos felfüggesztést –, amelyet az adó korábban bíróságon támadott meg. A bírságok kifizetése ellenére az RTÜK a felfüggesztési határozat be nem tartása miatt érvényesítette az engedély visszavonását. A bírálók – köztük az RTÜK tagja, İlhan Taşçı és Faruk Bildirici, a testület korábbi tagja – elítélték a döntést, a mediaszabadság elleni támadásként értékelve azt. Taşçı megjegyezte, hogy az Açık Radyo engedélyének ügyét a bírságok megfizetése után kedvezően kellett volna elbírálni, míg Bildirici az állomásra nézve „halálos ítéletnek” nevezte a visszavonást, hangsúlyozva, hogy fontos szerepet játszott azzal, hogy platformot nyújtott a különböző véleményeknek.³²

Következtetés helyett

E tanulmányban feltártam, hogy az AKP által intézményesített félelemkeltés miként alakította át Törökország médiakörnyezetét az elmúlt évtizedben, a fősdorú hírmédiumokat az állami propaganda eszközeivé változtatva. A szabályozási keretek, a jogi eszközökkel való visszaélés és a pénzügyi kényszer az öncenzúra mindent átható légkörét alakította ki, miközben korlátozta a kritikus hangokat és elnyomta az eltérő véleményeket. A törökországi alternatív hírmédiumok ellenállóképessége azonban azt mutatja, hogy az újságírás még a rendszerszintű elnyomás körülményei között is képes alkalmazkodni és virágozni. Az olyan médiumok, mint a Medyascope, a T24 és a Bianet jól példázzák, hogy a digitális technológiákat és az innovatív gyakorlatokat miként használhatják a hivatásos újságírók a tekintélyelvű narratívák ellen, biztosítva a független hangok fennmaradását, ezzel elősegítve a demokratikus párbeszédet.

Az ilyen digitális környezetben létrejött hírmédiumoknál dolgozó hivatásos újságírók rugalmasságát mutatja az is, hogy az alternatív hírmédia fejlődik Törökországban. Mind Heyse, mind Tahincioğlu – a Medyascope és a T24

28 Az Açık Radyo (Nyitott Rádió) 1995. november 13-án indult el, saját meghatározása szerint mint „regionális rádióállomás, amely a 95.0 FM-en Isztambul nagyvárosi területére és környékére, valamint a www.acikradyo.com.tr címen keresztül az egész világra közvetít adásokat”. Mottója ez: „Az Açık Radyo nyitott az univerzum minden hangjára, színére és rezgésére”.

29 2021 januárjában indult el a Gazete Oksijen (Oxigén Újság), az az online hírportál, amely kizárólag hétvégenként jelentet meg tartalmakat. Tartalmát úgy jellemzik, mint „független, objektív és naprakész elemzés, amelyre most mindannyiunknak nagyobb szüksége van, mint valaha”, <https://gazeteoksijen.com/hakkimizda>.

30 Somlyai Özge: Interjú Sarphan Uzunogluval, 2024. június 26., Isztambul.

31 Turkey-Freedom of the Press and Expression Groups Condemn Broadcast Regulator's Silencing of Açık Radyo. *European Center for Press and Media Freedom (ECPMF)*, 12 July 2024, <https://www.ecpmf.eu/turkey-freedom-of-the-press-and-expression-groups-condemn-broadcast-regulators-silencing-of-acik-radyo/>.

32 Hikmet Adal: Turkey's Media Watchdog Revokes Radio Station's License Over Genocide Remembrance Broadcast. *Bianet*, 3 July 2024, <https://bianet.org/haber/turkey-s-media-watchdog-revokes-radio-stations-license-over-genocide-remembrance-broadcast-297088>.

két interjúalanya – megemlítette, hogy nem alternatív hírmédiumoknak, hanem a Törökországban kialakulóban lévő „új fősdor” úttörőinek szeretnék magukat tekinteni. A Bianet ezzel szemben továbbra is alternatív médium marad, és arra törekszik, hogy a politikai döntéshozók gyakrabban meghallgassák, ezzel hatékonyabban alakítsa a nyilvános vitákat. Azáltal, hogy az inkluzivitást és a részvételi megközelítést helyezik előtérbe, az ezeknél a csatornáknál dolgozó újságírók megkérdőjelezzik a domináns narratívákat, és mintát kínálnak arra nézve, hogy az újságírás miként alkalmazkodhat az elnyomó környezethez.

Törökország esete jól példázza, hogyan befolyásolja az újságírói reziliencia a nyilvános viták terének létrehozását és fenntartását, ezáltal a demokratikus eszmék megőrzését – az önkényuralmi tendenciák mellett. Kiemeli a hivatásos újságírók meghatározó szerepét, megmutatva, miként lehet az újságírói rezilienciából és a média innovációjából profitálni a rendszerszintű félelemkeltéssel szemben. Felhívja a figyelmet az alternatív újságírásban rejlő lehetőségekre egy olyan országban, ahol a versengő tekintélyelvűség alakítja a médiakörnyezetet, és a fősdorú média a kormány propagandagépezete. Az elnyomás, a rugalmasság, a médiaszabadság és a hivatásos újságírás dinamikájának vizsgálatával e tanulmányban az alternatív hírmédia meghatározásáról és annak változó természetéről folyó vitákhoz kívántam hozzájárulni.

Felhasznált irodalom

- Akser, Murat & Banu Baybars (2022): Repressed Media and Illiberal Politics in Turkey. The Persistence of Fear. *South-east European and Black Sea Studies*, vol. 23, no. 1, pp. 159–177, <https://doi.org/10.1080/14683857.2022.2088647>
- Arsan, Esra (2011): Sivil İtaatsizlik Bağlamında Bir Araştırma. Gazeteci Gözüyle Sansür ve Otosansür (Egy kutatás a polgári engedetlenség kontextusában. Cenzúra és öncenzúra az újságíró szemszögéből). *Cogito Sivil İtaatsizlik Sayısı*, vol. 67.
- Atton, Chris (2015): *The Routledge Companion to Alternative and Community Media*. Routledge, <https://doi.org/10.4324/9781315717241>
- Bailey Guades Olga, Bart Cammaerts & Nico Carpentier (2008): *Understanding Alternative Media*. Open University Press.
- Couldry, Nick & Curran, James (2003): *Contesting Media Power: Alternative Media in a Networked World*. Rowman & Littlefield.
- Coyer, Kate, Tony Dowmunt & Alan Fountain (2007): *The Alternative Media Handbook*. Routledge eBooks, <https://doi.org/10.4324/9780203821213>
- Dagron, Alfonso G. (2004): The Long and Winding Road of Alternative Media. In: John D. H. Downing, Denis McQuail, Philip Schlesinger & Ellen Wartella (eds): *The SAGE Handbook of Media Studies*, pp. 41–64. Thousand Oaks, SAGE Publications, Inc., <https://doi.org/10.4135/9781412976077>
- Demir, Deniz (2019): Kitleli Fonlamalı Dijital Gazetecilik (Közöşşğ által finanszírozott digitális újságírás). *Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yeni Düşünceler Hakemli E-Dergisi*. vol. 12, pp. 44–60.
- Deutsch Karlekar, Karin (2010): *Signs of Change Amid Repression: Selected Data From Freedom House's Annual Press Freedom Index*, Freedom House Advancing Freedom for 70 Years, <https://www.freedomhouse.org/sites/default/files/FOTP%20Overview%20Essay%202011--final%20unformatted.pdf>
- Esen, Berk & Şebnem Gümüşçü (2016): Rising Competitive Authoritarianism in Turkey. *Third World Quarterly*, vol. 37, no. 9, pp. 1581–1606, <https://doi.org/10.1080/01436597.2015.1135732>
- Esen, Berk, Şebnem Gümüşçü & Hakan Yavuzylmaz (2023): *Türkiye'nin Yeni Rejimi: Rekabetçi Otoriterlik (Törökország új rezsimje: versengő autoritarianizmus)*. İletişim Yayınları.
- Fuchs, Christian (2010): Alternative Media as Critical Media. *European Journal of Social Theory*, vol. 13, no. 2, pp. 173–192, <https://doi.org/10.1177/1368431010362294>
- Harcup, Tony (2019): Alternative Journalism. In: Jon F. Nussbaum (ed.) *Oxford Research Encyclopedia of Communication*, pp. 19–36. Oxford University Press, <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228613.013.780>

- Kristoffer Holt, Tine U. Figenschou & Lena Frischlich (2019): Key Dimensions of Alternative News Media. *Digital Journalism*, vol. 7, no. 7, pp. 860–869, <https://doi.org/10.1080/21670811.2019.1625715>
- Koçer, Suncem & Çiğdem Bozdağ (2020): News Sharing Repertoires on Social Media in The Context of Networked Authoritarianism: The Case of Turkey. *International Journal of Communication*, no. 14, pp. 5292–5310.
- Levitsky, Steven & Lucan Ahmad Way (2002): The Rise of Competitive Authoritarianism. *Journal of Democracy*, vol. 13, no. 2, pp. 51–65, <https://doi.org/10.1353/jod.2002.0026>
- Negt, Oskar & Alexander Kluge (1972): *Public Sphere and Experience: Towards an Analysis of the Bourgeois and Proletarian Public Sphere*. University of Minnesota Press.
- Schweiger, Wolfgang (2017). *Der (des)informierte Bürger im Netz* (A [nem]tájékozott állampolgár az interneten). Springer, <https://doi.org/10.1007/978-3-658-16058-6>
- Yeşil, Bilge. (2018). *Media in New Turkey: The Origins of an Authoritarian Neoliberal State*. University of Illinois Press.
- Uzunoğlu, Sarphan (2018): Precarization and Insecurity in Turkey After the Coup Attempt: Era of Denizens in Turkey's New Media Order. In: Murat Akser & Victoria McCollum (eds.): *Alternative Media in Contemporary Turkey: Sustainability, Activism, and Resistance*, pp. 113–120. Rowman & Littlefield International.